

Diskurssianalyysi lasten ja nuorten hyvinvointiselonteista

HEIKKI SUOMINEN

Diskurssianalyysi lasten ja nuorten hyvinvointiselonteista käsittelee kuntien selonteissa esiintyviä hyvinvoinnin näkökulmia ja käsittelytapoja diskurssianalyttistä menetelmää käyttäen. Stakes käynnisti vuonna 1997 Lasten ja nuorten hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen kuntastrategiat-hankkeen (<http://www.stakes.fi/hankkeet/h406901.htm>). Hankkeessa kunta laati lasten ja nuorten hyvinvointiselonteon oman kuntansa tilanteen pohjalta. Selonteko määriteltiin hankkeessa kuvaukseksi kunnan lapsiväestön ja -perheiden sekä nuorten hyvinvoinnin, palvelujen, ammatillisten käytäntöjen ja haasteiden kehityksestä ja nykytilasta. Hankkeen alussa selonteko erotettiin hyvinvointiohjelmasta ja -strategiasta erilliseksi prosessiksi – niiden pohjatyöksi.

Hyvinvointiselontekojen avulla päättäjät ja kuntalaiset voivat saada käsityksen kuntansa lapsiväestön tilanteesta sekä tarvittavista toimenpiteistä ja linjauksista. Jos selonteko, kehitystä kuvaavien vertailukelpoisin mittarein, julkaistaan määräväleihin, voidaan selontekojen avulla suunnata ja seurata lasten ja nuorten hyvinvoinnin toteutumista. Tätä tarkoitusta varten hankkeessa on kehitetty käytännön selonteko-osaamista kunnissa, etenkin kuntatasoisia hyvinvointi- ja palvelumittareita ja -indikaattoreita. Jotta kunnan päättäjät voivat laatia hyvinvointistrategian tai -ohjelman, he tarvitsevat tietoa kuntalaisten sekä lasten ja nuorten hyvinvoinnista (Suominen 2000 & 2001b). Lasten ja nuorten hyvinvointiselonteko -hanke on ollut ensimmäisiä yrityksiä koota systemaattinen kokonaiskuva tämän väestöosan hyvinvoinnista yksittäisessä kunnassa (ks. Suominen 1999b).

Diskurssianalyttisessä tarkastelussa ovat mukana 12 kunnan selonteot lasten ja nuorten hyvinvoinnista. Rovaniemi ja Rovaniemen maalaiskunta (= Rovaseutu) ovat laatineet yhteisen selonteon. Aikaisemmin on analysoitu kuntien lap-

siväestöä koskevia hyvinvointistrategioita: lapsipoliittisia hyvinvointilinjauksia ja -keskusteluja, selontekoprosessin alkuvaiheita, kuntastrategioita, hyvinvoinnin seuranta- ja selontekojen valtuustokeskusteluja. (Suominen 1998 & 1999a & 1999b & 2000 & 2001a & 2001b.)

Tausta

Valtion kuntiin kohdistama ohjaus väheni 1990-luvun alussa, jolloin sosiaali-, terveys- ja koulutoimessa painopiste päätöksenteossa siirtyi kuntiin. Kuntien mahdollisuus omaan hyvinvointipoliittikkaan tai -strategiaan vahvistui (Rimpelä 2002, 7). Julkinen valta ohjaa kunnallista palvelujärjestelmää nykyisin erityislainsäädännön ja valtionapujen lisäksi tiedon, suositusten ja esimerkkien avulla (Leskinen 2001, 19; Leväsvirta 1999, 13).

Lapsipoliittisten uudistusten toteutuksen näkökulmasta 1990-luku oli hiljainen (Satka & al. 2002). Kunnissa strategisen ajattelun kehittymistä sanelivat 1990-luvun alkupuoliskolla kiristyneet taloudelliset olosuhteet (ks. Perttilä & al. 1999b, IV artikkeli, 15). Perhepolitiikka alkoi taantua laman jälkeen, jos tilannetta mitataan maksetuilla etuuksilla (Hiilamo 2002, 225). Kunnissa lasten ja nuorten palvelut ovat alkaneet ohentua neuvolasta nuorisotyöhön (Bardy & al. 2001, 165). Vuosina 1993–1996 puhuttiin sosiaali- ja terveyspolitiikan toimintaohjelmista, terveyspoliittisista ja muista sektori- tai teemakohtaisista ohjelmista (Rimpelä 2002, 7). Sosiaali- ja terveysministeriö ryhtyi 1990-luvun puolivälissä suosittelemaan valtakunnallisissa sosiaali- ja terveydenhuollon suunnitelmissaan (myöhemmin tavoite- ja toimintaohjelmissaan), että kunnat laatisivat hyvinvointiohjelmia, mm. lapsiin ja

nuoriin liittyen (Kunnallisen ..., 1995–1998; Sosiaali- ja terveydenhuollon ..., 2000, 14).

Vuosikymmenen lopulla Suomen Kuntaliitto esitti oman lapsipoliittisen ohjelmansa ja siihen liittyvän suosituksensa, jonka mukaan kunkin kunnan tulisi laatia oma lapsipoliittinen ohjelmansa (Eläköön lapset, 2000). Stakesin (2000 & 2001; Rimpelä 2002, 9) ja Suomen Kuntaliiton (2002) keräämien tietojen mukaan lapsipoliittinen ohjelma tai strategia on valmistunut tai valmistella noin 80 kunnassa.

Tutkimustehtävä ja tutkimusaineisto

Tämä osatutkimus käsittelee Stakesin hankkeeseen liittyvien lasten ja nuorten hyvinvointiselontekojen diskursiivisia esittämistapoja. Tutkimustehtävänä on selvittää, millaisia diskursseja hyvinvointiselontekoihin sisältyy ja millaisia asioita diskursseissa korostetaan tai esitetään tärkeinä.

Tutkimuksen aineistona ovat Stakesin hankkeessa valmistuneet Lasten ja nuorten hyvinvointiselonteot. Aineiston 12 kunnasta suuria kuntia ovat Turku, Kuopio, Jyväskylä ja Lappeenranta sekä pieniä kuntia Porvoo, Kajaani, Kokkola, Nokia, Nastola ja Lappi. Yhteisellä selonteolla ovat mukana Rovaniemi ja Rovaniemen maalaiskunta. Asukkaita kaikissa aineiston kunnissa on noin 615 000 ja näistä 0–17-vuotiaita hieman yli 20 prosenttia. Suhteellisesti eniten lapsia on Rovaniemellä ja vähiten Jyväskylässä.

Hyvinvointiselonteko-raporttien teksti- ja sivumääräiset erot olivat suuret (taulukko 1). Esimerkiksi Lappeenrannan selonteossa oli 26 ja Turun selonteossa 180 sivua. Lappeenrannan selonteko oli kirjapainotuote, muut olivat monistettuja samaan tapaan kuin kuntien vuotuiset talousasiakirjat. Jokaiseen selontekoon sisältyivät johdanto, luettelo työryhmän jäsenistä sekä suositukset tai toimenpide-ehdotukset päättäjille ja eri toimialoille. Tilastollisen aineiston lisäksi mukana oli mm. eri toimialojen laatimia palvelurakennekuvauksia. Tiivistelmä oli sisällytetty kuuteen selontekoon ja Turun selonteon tiivistelmä julkaistiin lisäksi erillisenä raporttina.¹

Diskurssianalyysin aineistona käytettiin kaikkia selonteoista 1. johdannot, 2. tiivistelmät, 3. asetetut tehtävämääritykset, 4. hyvinvointitilanteen määritykset ja 5. kunnan tilanteen määrittämät sekä 6. selontekojen laadinnassa käytetyt tiedot ja 7. esitetyt toimenpidesuositukset².

Diskurssianalyysi tutkimusmenetelmänä

Selontekoraportteja analysoitiin diskurssianalyttisen lähestymistavan avulla. Sanakirjamäärittelyn mukaan ”selonteko on kirjallinen selvitys, selostus tai kertomus toiminnasta tai asioiden kuluista tai suhteista”. Tutkimus kuuluu hallinnollisten dokumenttien genreen, jossa dokumenteilla on omat reunaehdonsa. Tekstiä määrittävät sille ominaiset tuotantoehdot ja esitystavat. (Atkinson & Coffey 1998, 49.) Selontekojen kieli ei ole neutraalia ajankohtaiskuvausta eikä heijasta kielestä riippumatonta todellisuutta. Sen sijaan selontekojen kieli luo maailmaa organisoimalla sitä mielekkääksi ja arvottamalla sitä (ks. Aarnio 1998, 22).

Diskurssianalyysi on teoreettinen viitekehys, joka sallii erilaisia menetelmällisiä sovelluksia (Jokinen & al. 1993, 17). Tutkijan työn tuloksena syntyneet diskurssit ovat tekstianalyysin tuloksia (Jokinen & al. 1993, 28). Diskurssianalyysissä esitystavat, joilla ilmiötä kuvataan ja sen syitä nimetään, otetaan tutkimuskohteeksi sellaisinaan (ks. Suoninen 1999, 18). Tässä tutkimuksessa diskurssit eli puhutavat ovat dokumenttien esitystapoja.

Diskurssianalyysi suoritettiin induktiivisesti

¹Selontekojen laatimiseksi tietopohja kerättiin eri hallintokunnilta, työryhmien jäsenten taustaorganisaatioista, Kouluterveydetutkimuksista, työvoimatoimistosta, lääninhallituksesta, Tilastokeskuksesta, yliopistosta, ammattikorkeakoulusta sekä lapsi- ja perhejärjestöistä. Lisäksi esim. Turussa käytettiin hyvinvointibarometrin ja nuorten asennetutkimuksen tuloksia. Kunnissa toteutettiin mm. lapsipalvelujen vertaiskunta-arvioita. Opiskelijoiden avustuksella suunnattiin haastatteluja ja kyselyjä lapsille ja nuorille sekä kunnan työntekijöille. Lasten teemaan liittyviä kampanjoita ja hankkeita olivat esim. Lappeenrannassa Vastuullinen vanhemmuus ja Kokkolassa Lasten osallisuushanke.

Kunnissa hanketta johti sosiaali- ja terveystoimi ja selonteon toteuttamisesta vastasi selontekotyöryhmä. Tähän työryhmään kuului edustus yleensä koulu/sivistystoimesta, nuoriso- ja/tai vapaa-ajantoimesta sekä sosiaali- ja terveystoimesta, mutta joissakin tapauksissa myös ympäristö/teknisestä toimesta (Turku, Kokkola). Kuntaorganisaation ulkopuolelta jäseniä oli enimmillään kolme ryhmää kohti. Erillinen ohjaus- ja seurantarayhmä mainittiin kolmessa selonteossa (Rovaseutu, Kuopio, Jyväskylä).

²Toimenpide-ehtotusten yleisyystaso selonteoissa vaihteli, jos arvioidaan ehdotusten toteutumisen seurantamahdollisuutta. Ehdotus, jonka mukaan ”kunnan pitää toimia syrjäytymisen estämiseksi”, on yleinen tavoite ilman mittaria. Sen sijaan ehdotus, että ”kaupunki takaa alle 25-vuotiaalle kolmen kuukauden työttömyysjakson jälkeen koulutus- tai työpaikan”, osoittaa edellistä selkeämmin tavoitteen ja tuloksen mitaustavan.

Taulukko 1. Yleiskuvaus lasten ja nuorten hyvinvointiselonteista

Kunta	As.luku 31.12.2002	Alle 17- vuotiaat, %	Vuosi	Ulkoasu	Laajuus, sivua (liitteet)	Valtuusto- käsitteily
Turku	172 561	21,6	2000	A4, moniste	134 (40)	ei
Kuopio	86 651	21,4	1999	A4, moniste	76 (12)	17.5.1999
Jyväskylä	78 996	19,6	2000	A4, moniste	25	15.5.2000
Lappeenranta	58 041	20,3	1998	B5, neliväripaino	26	30.11.1998
Rovaseutu (kaup. & mlk.)	57 253	23,7	1999	A4, moniste	46 (7)	ei
Porvoo	44 969	23,5	2000	A4, moniste	71	ei
Kajaani	36 088	23,3	2000	A4, moniste	42	ei
Kokkola	35 539	23,0	1999	A4, moniste	56	ei
Nokia	26 905	23,1	2001	A4, moniste	80	ei
Nastola	14 735	24,2	2001	A4, moniste	22 (5)	ei
Lappi	3 293	22,9	2000	A5, moniste	21	ei

käymällä läpi selontekojen osiot kooten erilaisia puhetapoja. Kootut tekstihavainnot ryhmiteltiin useaan kertaan, kunnes saatiin alustava toisistaan erottuvien diskurssien luokittelu. Erilaisten diskurssien löytymisen jälkeen jäsennettiin niiden käyttötavat uudelleen (Suonisen 1993, 59). Saatua luokittelua käytettiin deduktiivisesti löydettyjen osatekijöiden lisäksi koko tutkimusaineiston eli selontekojen uudelleentarkastelussa. Uudelleentarkastelun perusteella diskurssien nimitykset ja sisällöt täsmentyivät. Taulukot 3–6 ovat selontekojen teemakohtaisia jäsennyksiä.

Lasten ja nuorten hyvinvointiselontekojen diskurssianalyysi

Selonteista löytyi neljä esitystapaa eli diskurssia lasten ja nuorten hyvinvoinnista (taulukko 2):

1. Vastuu-diskurssi eli vanhempien vastuun diskurssi, jossa korostetaan vanhemmuuden merkitystä.

2. Palvelu-diskurssi eli palveluiden mahdollisuuteen myönteisesti suhtautuva diskurssi, jossa painotetaan julkisten palveluiden merkitystä perheille.

3. Turvalliset ympäristöt -diskurssi eli lasten sosiaaliset ympäristöt ja toimijuudet -diskurssi, jossa keskitytään lasten fyysisiin, sosiaalisiin ja psyykkisiin ympäristöihin, joissa tärkeä tekijä on turvallisuus.

4. Investointi-diskurssi eli lapset yhteiskunnan investointina -diskurssi, jossa pidetään lapsia koko yhteiskunnan resurssina, pääomana ja investointina.

Diskursiiviset esitystavat ilmentävät hyvinvointiselontekojen ajattelutapoja, oletuksia syistä ja

seurauksista. Ne sisältävät implisiittisiä arvoja ja kannanottoja, puolustavat jotakin näkemystä ja vastustavat toisenlaista.

Useimmasta selonteosta löytyi jokainen neljästä diskurssista erilaisin painoituksin. Suurten kuntien selonteissa lasten ja nuorten hyvinvoinnista (tai pahoinvoinnista) puhuttiin useimmin jonkinlaisena kulttuuriin ja yhteiskunnalliseen tilanteeseen liittyvänä (investointi-diskurssi) ilmiönä. Pienissä kunnissa lasten ja nuorten hyvinvointi nähtiin käytännöllisemmin pahoinvointioireiden sekä perheiden ja kuntien palveluiden kautta (vastuu-diskurssi ja palvelu-diskurssi).

Kaikissa selonteissa pidettiin tärkeänä lasten ja nuorten hyvinvointiin vaikuttavana tekijänä sitä, miten perhe kokonaisuutena voi. Lapsen ja nuoren perusturvallisuuden oleellisin tekijä oli koti ja yhteinen ydinarvo vanhempien läsnäolo ja huolenpito. Huolenaiheena pidettiin erityisesti hyvinvoinnin polarisoitumista lastenkin kohdalla.

Vanhempien vastuu -diskurssi

Vanhempien vastuu -diskurssissa lasten hyvinvointi kuuluu pääasiassa vanhemmille (taulukko 3). Tässä esitystavassa vanhemmuuden nähdään olevan kriisissä. Kotien kasvatus on puutteellista, vanhempien ja lasten väliset suhteet ongelmallisia. Julkinen valta on ottanut liikaa kasvatustehtäviä itselleen kriittikömmästä ja huomaamatta.

”Kenelle kuuluu perimmäinen vastuu lapsen kasvatuksesta? – Vähitellen on alkanut yksimielisyyttä löytyä siitä, että lapsen peruskasvatuksen tulee tapahtua kodeissa. – Tämän päivän raadollista todellisuutta on kuitenkin, että kodit eivät aina pysty huolehtimaan kasvatustehtävästään, vaan kunnan eri viranomaisten on varsin usein puututtava asioihin ja otettava niistä vastuu.” (Lappi, 2)

”Puutteellinen vanhemmuus tarkoittaa, etteivät van-

Taulukko 2. Diskurssimatriisi

Diskurssin nimitys	Kohde	Moraalinen eetos	Perustelu
Vanhempien vastuu	Vanhemmuus	Koti ja vanhemmat ennen yhteiskuntaa, vanhempien vastuu	Vanhemmat ja koti ovat lasten hyvinvoinnin perusta
Palveluiden mahdollisuuden myönteisesti suhtautuva	Palvelujärjestelmä ja perheet	Professionaalisuus, palveluilla haasteisiin vastaaminen	Laadukkaat palvelut ovat ensiarvoisia
Turvalliset sosiaaliset ympäristöt ja toimijuudet	Lasten toimintaympäristöt ja -roolit sekä yhteisöt	Lapset ovat aktiivisia toimijoita ja osallistujia, yhteistyö ja luottamus	Lapset toimivat yhteiskunnan eri areenoilla
Lapset yhteiskunnallisena investointina	Yhteiskunnan resurssit ja päätöksenteko	Lapset ovat yhteiskunnan pääoma, sen jatkuvuuden tae, yhteiskunnan vastuu	Lapsiväestö on yhteiskunnallinen investointi

hemmat enää osaa asettaa riittäviä ja turvallisia rajoja lapsille ja nuorille näiden ikäkauden edellyttämällä tavalla. Käsillä olevan lasten ja nuorten hyvinvointiselonteon kenties keskeisin tavoite on löytää keinoja, joilla vanhemmuutta voidaan tukea. – – Neuvoloihin, päivähoittoon ja kouluihin luodaan yhteistyömalli, jolla kannustetaan kuntalaisia vastuulliseen vanhemmuuteen – –.” (Lappeenranta, 1)

Peruskasvatuksen tulisi tapahtua kodeissa, ei kotien ulkopuolella. Kun ”vanhemmat eivät enää osaa asettaa riittäviä ja turvallisia rajoja” ja heidän ”vastuunottoonsa on heikentynyt”, konstruoidaan tilanne, jossa asioiden oletetaan olleen aiemmin paremmin.

”Kuntien viranomaisten on nykyisin jo pakko-kin puuttua peruskasvatukseen, koska vanhemmat eivät tähän aina enää pysty.” Selonteossa ehdotetaan, että vastuut ja oikeudet tulisi yhteiskunnassa määritellä uudestaan, koska viranomaiset joutuvat vastentahtoisesti vaatimaan vanhemmilta vastuuta lapsistaan ja puuttumaan sellaisiin asioihin, jotka kuuluisivat vanhemmille.

”Vanhemmuus on monessa kodissa kadoksissa – –. Vanhemmilla on liian vähän aikaa tai halua olla lapsen kanssa. Televisio, videot ja tietokone eivät korvaa lapsen tarvitsemaa henkistä läheisyyttä ja turvaa.” (Lappeenranta, 11)

Vanhempien vastuun lisäämiseksi tarvitaan tavoitteita ja keinoja. Keskeinen tavoite on vanhempien läsnäolo lasten arjessa. Vastuu-diskurssissa jopa epäillään julkisten palveluiden mahdollisuuksia, koska ne siirtävät tehtäviä muille kuin vanhemmille. Vanhempien tehtävänä on opettaa lapselle rajoja ja pettymysten sietokykyä. Vanhempien tulee hyväksyä lapsen tunteet. Jos lapset eivät ole oppineet kotona pettymyksiin ja rajoituksiin, saattaa

vanhemmuudesta osattomaksi jääminen aiheuttaa ongelmia, mm. päihteiden käyttöä.

”Virikkeiden, oppimisen ja myös tulehdussairauksien esiintyvyyden puolesta suosittelavin hoitopaikka alle 3-vuotiaalle lienee oma koti, jos siihen vain on mahdollisuus. Eräiden tutkimusten mukaan päivähoidossa olleet lapset eivät opi koulussa sen paremmin kuin lapset, joita on hoidettu kotona.” (Lappeenranta, 9)

Kunnallista päivähoidoa käsitellään selonteossa oppimisen teeman alla ja siitä puhutaan kasvatuksellisenä kysymyksenä. Oppimisen konteksti antaa mahdollisuuden esittää, että päivähoidossa olevat lapset eivät opi koulussa sen paremmin kuin ne, joita on hoidettu kotona. Vanhemmilla ei siis ole oppimisen näkökulmasta perusteita laittaa alle 3-vuotiaita päivähoittoon. Diskurssi sisältää oletuksen vanhempien oppimiseen liittyvästä uskomuksesta, jonka mukaan oppiminen koulussa on tehokkaampaa, jos lapsi on ollut pienestä pitäen päivähoidossa. Diskurssi sisältää kritiikkiä subjektiivista päivähoido-oikeutta vastaan vanhemmuutta heikentävänä tekijänä. Sen mukaan alle 3-vuotiaita olisi parempi hoitaa kotona kuin päivähoidossa.

Toimenpide-ehdotuksissa esitettiin kommunikatiivisten käytäntöjen lanseeraamista palvelusektoreille, ”keskeistä on vanhemmille kuuluvan kasvatusvastuun selventäminen heidän kanssaan yhteistyössä”. Kuntatasolla ehdotettiin vanhempien vastuun selventämistä, laaja-alaista tiedottamista (kampanjat) ja keskustelutilaisuuksia hyvästä vanhemmuudesta (seminaarit).

Palvelu-diskurssi

Palvelu-diskurssissa korostetaan kunnallisten palvelujen merkitystä ja mahdollisuutta lapsille, nuorille

rille ja lapsiperheille (taulukko 4). Siinä nostetaan esiin palveluiden erityispiirteitä, sisältöjä, tavoitteita, työntekijä- ja asiakasmääriä sekä asiakkuuksia (päivähoito sosiaalipalvelumuotona ja varhaiskasvatustoimintana, päivähoidon haasteet, päiväkotien, työntekijöiden sekä lasten ja perheiden lukumäärät). Lasten ja lapsiperheiden ongelmat ja tarpeet nähdään palvelu-diskurssissa ammatillisina haasteina.

”Huomattava osa nykyongelmista johtuu vanhemmuuden kriisistä. – – Yksilöongelmia tulee kuitenkin aina olemaan ja sitä varten yhteiskunta on kehittänyt palvelujärjestelmiä lapsille ja nuorille sekä heidän perheilleen.” (Porvoo, 37)

Vanhemmuudesta puhutaan toisin kuin vastuudiskurssissa. Siihen ei kytketä yksilöllistä vastuunottoa tai vastuunoton heikkenemistä liiallisten palveluiden vuoksi. Vanhemmat ja perheet ovat jo lähtökohtaisesti erilaisessa asemassa vastuunotto- ja valinnanmahdollisuuksineen. Vanhemmuus on käytännöllinen kysymys, joka tarvitsee tuekseen palveluita. Ongelmat näkyvät yksilötasolla, mutta ketään ei pidä syyllistää. Palvelujen tarkoitus on yhteiskunnan vastaantulo.

”Lasten ja nuorten asiat ovat Nastolassa paljon esillä, ja lapsiperheiden palveluja halutaan kehittää. Lasten ja nuorten parissa työskentelevä henkilökunta on osaavaa ja ammattitaitoista. Lapsiperheiden palvelut ovat pääosin kunnossa, mutta korjattavaakin löytyy.” (Nastola, 4)

Palvelu-diskurssissa palvelut todetaan pääosin taroituksenmukaisiksi ja toimiviksi ja useat korjaamiskohteetkin ovat tiedossa. Toisaalta palvelujärjestelmää pidetään monimutkaisena, minkä vuoksi kokonaiskuva lapsipalveluista on puutteellinen.

”Lasten ja nuorten terveysongelmat ovat monimutkaistuneet ja niiden hoito edellyttää laaja-alaista yhteistyötä ja korkeaa ammattitaitoa.” (Porvoo, 37)

Lasten ja nuorten hyvinvointitilanne on yleisesti hyvä, mutta jotkut ongelmat kuormittavat joitain palveluja. Palvelujen ongelmina pidetään resursien puutetta, lastensuojelun paineita, jonoja ja oppimisvaikeuksiin vastaamista. Lisäksi vaikeuksia on erityisesti kotipalvelun kohdentamisessa ja välittömän kriisiavun saamisessa. Tärkeänä pidetään perheiden ja lasten palvelujen riittävyttä ja tarpeenmukaista kohdistuvuutta.

Turvalliset ympäristöt -diskurssi

Turvalliset sosiaaliset ympäristöt ja toimijuudet

Taulukko 3. Vastuu-diskurssi

Selonteon tehtävä	Vanhemmuuden tukeminen Keskusteluttaa vanhemmuudesta
Hyvinvointitilanne	Kotien puutteellinen vastuu Kasvatukselliset ongelmat Vanhemmuuden puutteet Puutteellisen vanhemmuuden kulttuuri
Kunnan tilanne	Kuntien otettava vastuu, koska kodit eivät pysty
Kohdealueita	Kehityopsykologisten näkemyksen korostaminen vanhempien vastuussa (lasten tarpeet) Terveys ja terveystyöskentely
Toimenpideehdotuksia	Vastuullinen vanhemmuus esille Keskustellaan yhteisistä kasvatustavoitteista Aikuisia ja vanhempia haastetaan keskustelemaan päihde- ja humalahakuisuuden ihannoinnin haitoista

Taulukko 4. Palvelu-diskurssi

Selonteon tehtävä	Vastata kysymyksiin hyvinvoinnin tasosta ja palveluiden tarpeenmukaisuudesta
Hyvinvointitilanne	Yleisesti lapsiväestön vointi hyvä Vanhemmuudessa vaikeuksia, joihin on vastattava Yksittäisiin palveluihin kohdistuu paineita Päihdetyöllä on runsaasti haasteita ja tehtäviä
Kunnan tilanne	Palvelut ovat pääpiirteissään kunnossa, vaikka parannettavaakin löytyy Vastuu viranomaisilla on hajautunut kokonaiskuvan puutteen takia
Kohdealueita	Terveys Palvelut Sektorikohtaiset tiedot Palvelukuvaukset Palvelurakenteet Asiakkuudet
Toimenpideehdotuksia	Hallintokunnat ja viranhaltijat ryhtyvät selonteon pohjalta arvioimaan omaa työtään Kehitetään ammatillista osaamista ja ammattikäytäntöjä Kotihoidon palveluita ohjataan enemmän lapsiperheille Jaetaan tietoa (mm. terveellisistä ravintotottumuksista)

-diskurssissa keskeistä on toimiminen tai osallistuminen (taulukko 5). Tämä diskurssi oli vähiten

Taulukko 5. Turvalliset ympäristöt -diskurssi

Selonteon tehtävä	Tehdä lapset ja nuoret näkyviksi eri rooleissa ja eri ympäristöissä
Hyvinvointi-tilanne	Osallisuuden ja osallistumisen vähäiset mahdollisuudet Turvattomuus fyysisessä ympäristössä Viihtymättömyys, kilpailuhenki, kovenevat asenteet, itsekkyyden Pahoinvointioireiden lisääntyminen (esim. rikollisuus)
Kunnan tilanne	Ammattilaisten huolestuneisuus (viestit kentältä) Erityispalveluiden tarpeiden kasvaminen
Kohdealueita	Terveys Palvelut Oppiminen Vapaa-aika Turvallisuus Rikollisuus Osallisuus
Toimenpide-ehdotuksia	Naapurivastuun ja yhteisönäkökulman lisääminen Kampanjan aloittaminen, jossa aikuiset sitoutuvat puuttumaan aktiivisesti lasten ja nuorten rikkomuksiin ympäristössä Varmistaa nykyistä paremmin, ettei päihdyttäviä aineita toimiteta alle 18-vuotiaille Lasten ja aikuisten osallistuminen hyvän yhteishengen ja työilmapiiriin rakentamiseen päiväkoodeissa ja kouluissa

käytetty ja vaikeimmin hahmotettava diskurssimuoto, mutta se poikkeaa kuitenkin selvästi muista diskursseista.

”Leikki, harrastukset ja työ muodostavat lapsen elämässä kokonaisuuden ilman selviä rajoja.” (Lappeenranta, 18)

Toimimista tai osallistumista hahmotetaan tässä puhettavassa niiden toiminta- ja osallistumisympäristöjen suhteen, jotka liittyvät lasten ja nuorten arkeen.

”Ihmisen minuuden rakentumisen yksi osatekijä on suhde ympäristöön. Tämän suhteen kehittyminen ja työstäminen tarkoittaa sekä lapsella että aikuisella jatkuvaa vuorovaikutusta ympäristön kanssa.” (Turku, 25)

Selonteissa lapsia ja nuoria tehtiin näkyväksi paitsi erilaisissa fyysisissä myös erilaisissa sosiaalisissa ympäristöissä. Erilaisiin sosiaalisiin ympäris-

töihin tai toiminta-areenoihin sisältyy elämäntyytlejä, asenteita ja ihmissuhteita.

”Vaikka lapsen perhe onkin keskeinen huolenpito- ja suojeluympäristö lapsen elämässä, nykylapsella on useita muita vertais- ja aikuisuhteita ja kasvattajia perheen lisäksi. Kun lasten arkipäivästä kuluu suurin osa ilman vanhempien läsnäoloa tai muualla kuin omassa kodissa vanhempien kanssa, jakautuu myös kasvatustehtävä nykyisin monille tahoille.” (Nokia, 8)

Ongelmiksi koettiin arvojen yleinen koveneminen, itsekkyyden, kilpailuhenki, välinpitämättömyys ja viihtymättömyys, jotka heijastuvat lasten ja nuorten hyvinvointiin ja näkyvät mm. häiriökäyttäytymisenä ja mielenterveysongelmina.

Sosiaalisia ympäristöjä ja toimijuuksia koskevat käytännöt nähtiin kunnissa melko yksipuolisesti. Ympäristön turvallisuus oli ennen kaikkea poliisin toimialaa (nuorten väkivalta, rikokset, ilkkivalta, liikenne), ei niinkään psyykkisesti (mediaympäristö) tai sosiaalisesti turvallista ympäristöä.

Turvalliset ympäristöt ja toimijuudet -diskursseissa korostetaan lasten turvallisten fyysisten, psyykkisten ja sosiaalisten ympäristöjen merkitystä. Olennaista on, että lapset ja nuoret nähdään päivittäisillä ja eri ikäkausien toiminnan areenoilla (Lehtinen 2000). Vaikka koti ja vanhemmat muodostavatkin lasten ja nuorten keskeisen sosiaalisen toimintaympäristön, toimivat lapset ja nuoret yhteiskunnassa myös ilman linkkiä vanhempiinsa, mm. päiväkodissa ja koulussa (ks. Alanen 1994, 17–18). Lapset ovat oikeastaan jo olemuksellisesti, jopa eksistentiaalisessa mielessä osa ympäristöjään (ks. Lehtovaara 1994).

Lasten ja nuorten hyvinvoinnin kehittämisen implikaatio turvalliset ympäristöt -diskursseissa on, että yhteiskunnan instituutioiden tulee tukea lasten toiminnallisia ympäristöjä ja niissä toimimisen mahdollisuuksia. Arjen areenoista on yhteys paitsi toisiin myös niitä laajempiin toiminnallisiin kokonaisuuksiin.

Investointi-diskurssi

Investointi-diskurssin mukaan yhteiskunnan on vaalittava omaa pääomaansa, jota on etenkin lasten ja nuorten auttaminen ja tukeminen (taulukko 6). Investointi-diskursseissa ovat keskeisiä yhteiskunnan sukupolvien välinen sosiaalinen investointinäkökulma ja strateginen voimavarojen kohdentaminen. Lapsi ja vastuu lapsesta eivät merkitse vain perheen sisäistä tai aikuisten ja yhteiskunnan instituutioiden välistä nykyhetken

suhdetta, vaan myös yhteiskunnan jatkuvuutta, yksilöiden ja yhteiskunnan linkkiä tuleviin sukupolviin.

”Lasten kehitystä tukemalla yhteiskunta rakentaa omaa sosiaalista pääomaansa.” (Kokkola, 2)

Perhe ja vanhemmat eivät ole olemassa ainoastaan tyydyttääkseen jäsentensä tai yhteiskuntansa senhetkisiä tarpeita, vaan lapset, perheet ja yksilöt merkitsevät ylipäänsä kansakunnan hyvinvointia ja jatkuvuutta.

”Lasten ja nuorten hyvinvointi on suorassa suhteessa yhteiskuntapoliittiseen päätöksentekoon.” (Porvoo, 1)

Investointi-diskurssiin kuuluvissa näkemyksissä uhat ja ongelmat ovat yhteiskunnallisia, vaikka ne näkyvät perheissä ja yksilöissä.

”Vanhemmuuden ja kasvatuksen arvostamisen lisäksi on huolehdittava myös rakenteellisista edellytyksistä.” (Kokkola, 54)

Hyvinvointi on riippuvainen yhteiskuntapoliittisista ratkaisuista. Keskeiset vaikuttamiskeinot ovat rakenteellisia, kuten lapsille väestöryhmänä suunnatut yleiset ja erityiset palvelut ja tukimuodot. Yhteiskuntapoliittinen päätöksenteko vaikuttaa tässä mielessä suoraan lapsiin ja nuoriin.

”Lasten ja nuorten hyvinvointi/pahoinvointi ei ole ilmiö, joka on irrallaan muusta yhteiskunnasta. Kilpailuyhteiskunta ja kiristynyt työtahti sallii ja hyväksyy, melkein pä edellyttää perheiden laiminlyönnin. – – Liian helposti unohdetaan, että juuri nykyajan muuttuvassa yhteiskunnassa vanhempia tarvitaan entistä enemmän kasvatustehtävässään.” (Porvoo, 1)

Lasten kannalta ongelmallisia tässä diskurssissa ovat julkisten palveluiden supistaminen, kilpailu, työelämän kiristynyt työtahti ja muut vanhempiin kohdistuvat työelämän vaatimukset tai vanhempien työttömyys ja perheiden taloudelliset vaikeudet. Vanhemmuutta tarvitaan, koska yhteiskunta on muuttunut aiempaa vaativammaksi vanhempia, lapsia ja nuoria kohtaan. Vanhempien vastuunottamisen ja kasvatusvastuun vaatimukset ovat lisääntyneet samaan aikaan, kun vanhempien vastuunottamisessa on tapahtunut merkittävä romahdus. Vanhemmuus on joutunut tämän diskurssin mukaan joustamaan kestävämmäksi.

”Lasten ja nuorten hyvinvointi on vahvasti riippuvai-

Taulukko 6. Investointi-diskurssi

Selonteon tehtävä	Nostaa esiin alueet, joihin on syytä panostaa Auttaa kunnan toimenpideohjelman laatimisessa Laatia lasten ja nuorten palveluiden toimintafilosofia kaupungin strategian pohjalta
Hyvinvointi-tilanne	Perheiden voimavarojen puutteellisuus yhteiskunnan vaatimusten kasvamisen vuoksi Yhteiskunnan tarjoaman tuen tarve suuri Julkisen sektorin voimavarojen puutteellisuus Terveysten edistämisen sekä syrjäytymisen ehkäisemisen tarve
Kunnan tilanne	Kaupungin tulevaisuus on lapsissa, lapset ovat pääomaa Seurannan ja kokonaiskuvan puutteellisuus päätöksenteossa Palveluiden voimavaroja on talousvaikeuksien takia supistettu liikaa Kuntien voimavarat tarvitsevat kohdentamista
Kohdealueita	Väestörakenne Terveys Elinolot ja elintaso Palvelut
Toimenpide-ehdotuksia	Psykologit kouluille; jokaiselle yläasteelle oma kuraattori; neuvoloihin vastaava psykologi Kuntaan nuorisosaama Resursseja lisää lasten palveluihin ja tukimuotoihin Kuntaan yksityiskohtainen toimenpideohjelma Hyvinvointiselonteosta tehdään säännöllinen

nen kaupungin yleisestä voimavarojen kehittymisestä.” (Turku, 13)

Investointi-diskurssissa ei puhuta niinkään palvelu- ja tukijärjestelmien sisäisistä uudelleenjärjestelyistä kuin päätöksentekijöiden asenteista. Päätöksenteon pohjana olevat tiedot ovat puutteellisia, päättäjät ovat leikanneet voimavaroja lapsilta liikaa, he ovat kohdentaneet niitä väärin, eivätkä ole kiinnostuneita lasten hyvinvoinnista. Investointi tarkoittaa muutakin kuin taloudellista uhrausta. Tämä ei silti tarkoita, että nykyhetken taloudelliset realiteetit olisi sivuutettu.

Investointi-diskurssin mukaan palvelut tulee suunnata koko lapsiväestölle ja lisäksi tarvitaan erityispalveluita ja -tukimuotoja. Keskeisiä toimenpide-ehdotuksia ovat lasten, nuorten ja lapsiperheiden huomioinnin ottaminen kunnan strate-

giassa ja hyvinvointipoliittisen ohjelman laatimisen yksityiskohtaisine toimenpide-ehdotuksineen.

Yhteenveto

Hyvinvointiselontekoja voidaan pitää kertomuksina kunnan lapsiväestön tilanteesta. Lasten ja nuorten selontekoja tutkittiin diskurssianalyttisesti sen perusteella, millaisia esitys- eli puhetapoja niihin sisältyi lapsista ja nuorista. Diskurssianalyysin avulla löytyi neljä toisistaan poikkeavaa diskurssia lapsiväestön hyvinvoinnista.

Yhteinen ydinarvo puhetavoissa oli vanhempien läsnäolo ja huolenpito. Mitä tämä käytännössä tarkoittaa, miten se toteutuu, miten siihen pitäisi pyrkiä ja mitkä seikat siihen vaikuttavat, ovat niitä tekijöitä, jotka erottavat diskurssit toisistaan.

Selontekojen diskursseissa esitetyt toimenpiteet törmäivät toisiinsa ristiriitaisellakin tavalla. Ristiriitaiset diskursiiviset pyrkimykset voivat vaikeuttaa ohjelmien ja strategioiden laatimista. Selonteossa saatetaan esimerkiksi puolustaa kotihoitoa päivähoiton käytön vähentämiseksi. Samassa selonteossa todetaan kuitenkin päivähoiton ehkäisevän ennalta lastensuojelun tarvetta, kun työntekijät tapaavat päivittäin lasten vanhempia. Selontekoa valmistelemissä työryhmissä on siis esiintynyt monia ja vastakkaisiakin intressejä ja näkemyksiä.

Vanhempien vastuuta korostavassa diskurssissa korostetaan lasten kehitykseen liittyviä tarpeita. Siinä kannetaan huolta vanhempien välinpitämättömyydestä ja aikuisen läsnäolon vähäisyydestä lasten elämässä. Yhteiskunnan hyvinvointipalvelujen katsotaan ulkoistaneen perheisiin ja koteihin kuuluvaa moraalista ja käytännöllistä vastuuntuntoa (O'Brien & Penna 1998, 97–99). Vanhempien läsnäoloa ovat korvanneet laajat julkiset palvelut, kuten pienten lasten subjektiivinen päivähoito-oikeus. Tämän näkemyksen mukaan koteihin olisi palautettava, niissä aiemmin ollut tai kotiin luonnostaan kuuluva, vastuu tai vastuuntunto. Tarvittaessa tämän on tapahduttava yhteiskunnan tai ulkopuolisen opastamana. Yhteiskunnan on toimittava taustatekijänä pitämässä huolta kodin ulkopuolisen toimintaympäristön turvallisuudesta (ks. O'Neill 1994, 74).

Palvelu-diskurssissa puolustetaan kunnallisia palveluja ja niiden kehittämistä. Näkökulma eroaa

selvästi vanhempien vastuuta korostavasta diskurssista. Puutteellinen vanhemmuus on yhteiskunnan todellisuutta ja merkittävä ongelma, joten palvelut ovat olemassa juuri lasten ja vanhempien tukemiseksi. Lapsille ja perheille suunnatut palvelut eivät ole vain yksilöiden oikeuksia tai velvollisuuksia, vaan ne toteuttavat myös yhteiskunnan muiden toimijoiden tarpeita. Päivähoitoa ei rajata vain keskusteluun subjektiivisista oikeuksista. Päivähoito on tarkoitettu paitsi vanhemmille (perheen toimeentulo) myös lapselle (oppiminen, kasvatus), naiselle/miehelle (oikeus omaan työuraan), työnantajille (työvoima), kunnalle (verotulot) ja yhteiskunnalle (yhteiskunnan jatkuvuus, myös mm. talouskasvu) (ks. O'Neill 1994, 44–47; Kajanoja 1999).

Palvelu-diskurssissa vastuu lapsista ja nuorista jakaantuu vastuu-diskurssia laajemmin yhteiskunnalle, ammattilaisille ja perheille. Suhtautuminen lasten ja nuorten ongelmiin, tehtäviin ja haasteisiin on käytännöllistä ja ammatillista. Keskeisiä palvelu-diskurssissa ovatkin lakisääteiset palvelut ja niiden parantaminen. Palveluja pidetään legitiimeinä ja pääosin toimivina, vaikka ne osin ovatkin kuormittuneita ja tarvitsisivat lisää voimavaroja.

Turvalliset ympäristöt -diskurssi viittaa toimijuuteen, vaikuttamiseen, osallistumiseen ja osallisuuteen perusturvallisuuden lähteenä. Tällaisena diskurssi vahvistaa sitä, että osallistuminen omaa elämää lähellä oleviin asioihin tuntuu kiinnostavan ja tarjoavan uusia mahdollisuuksia vaikuttaa paikallistasolla (Kohonen & Tiala 2002). Keskeisiä ovat siis toimijoiden luottamus ja yhteistyö.

Investointi-diskurssi puhuu lapsista väestön hyvinvoinnin, jopa väestöpolitiikan tai yhteiskunnan näkökulmasta. Yhteiskunnan tuen riittämättömyys lapsiperheille, taloudelliset ja työhön liittyvät epävarmuustekijät ja pieni asunto mainitaan syinä lykätä lasten hankkimista tai olla hankkimatta lisää lapsia (Paajasen 2002, 69). Investointi-diskurssin mukaan väestön uusiutuminen ja yhteiskunnan jatkuvuus edellyttävät hyvinvointia lapsia. Hyvinvointia lapsia ei kehity ilman yhteiskunnallista investointia, eli lapset ja lapsiperheet on asetettava etusijalle päätöksenteossa. Investointi-diskurssissa tarkastellaan yhteiskuntaa oikeudenmukaisuuden näkökulmasta. Tarvitaan yhteiskuntapoliittista tietoa ja käytännön ratkaisuja tasoittamaan eroja eri asemassa olevien lasten ja perheiden sekä nykyisten ja tulevien sukupolvien kesken.

Pohdinta

Lasten ja nuorten selontekohankkeessa pyrittiin lähtökohtaisesti laaja-alaiseen hyvinvointitietojen keräämiseen ja suositusten esittämiseen. Diskurssianalyysi oli keino selvittää selonteosta erilaisia näkökulmia ja sitä, miten niistä eri yhteyksissä puhutaan. Sen avulla ei silti saada selvää siitä, mitä ajatellaan niistä asioista, jotka sivuutetaan ja jotka jäävät diskurssien ulkopuolelle. Esimerkiksi toimijuutta ja turvallisia ympäristöjä korostavassa diskurssissa ei käsitelty psyykkisesti turvallista mediaympäristöä (Tamminen 2001), vaan ympäristö ja siinä toimiminen hahmotettiin lasten näkökulmasta varsin fyysisesti, esimerkiksi liikenteen ja rikollisuuden kannalta.

Kunnissa laadittu selonteko perustuu haluun ja pyrkimykseen seurata päätöksentekoa ja vaikuttaa siihen lasten ja nuorten hyväksi. Selontekoa ei suunnattu kunnan päättäjille eikä kuntalaiskeskusteluun – Lappeenrantaan, Kuopioon ja Jyväskylään lukuun ottamatta. Selonteon laadintaa on kuitenkin joissakin kunnissa päätetty jatkaa määrävällein ja joissakin on jo laadittu lapsipoliittinen ohjelma. Selontekotyypin toimintatavan halutaan juurtuvan osaksi kunnan toimintaa, jolloin se toimisi ohjelmien ja strategioiden tarkistamisen työvälineenä. Useat hankkeen kunnat ovat jatkaneet työtä lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämiseksi lapsi- ja nuorisopoliittisella tai koko kunnan hyvinvointiohjelmalla.

Ei ole yhdentekevää, millaisia tulkintoja ja käsitteitä tai ajatusmalleja ongelmiksi identifioituista asioista vakiinnutetaan (Juhila 1993, 181). Missä määrin eri diskurssit ottavat huomioon lasten ja perheiden arjen tilanteet? Esimerkiksi vanhempien nykyistä suurempi vastuu ja huolenpito lapsistaan kuulostaa kannatettavalta ja järkeenkäyvältä. Jos siitä kuitenkin tulee yhteiskuntapolitiikan keskeinen sanoma, tarkoittaa se sitä, että korostetaan yksityistä huolenpitoa. Seurauksena voi olla, että yksityisellä huolenpidolla joudutaan entistä enemmän kompensoimaan yhteiskunnan rakenteellisia ja poliittisia puutteita.

Vanhempien vastuun korostaminen on osa yksilövastuun lisäämisen strategiaa, joka on ollut yksi sosiaalipoliittisen suunnanmuutoksen perusteista etuuksien ja palveluiden karsimiseksi (mm. Julkunen 2001). Tässä strategiassa hyvinvointi-

yhteiskunnan sanotaan säilyvän, kunhan yksilöt tekevät velvollisuutensa. Hyvinvointiongelmista tehdään yksilöiden valinnoilta näyttäviä ongelmia. Tämä merkitsee moraalien ja vastuun rajojen yksipuolista siirtelyä (Epstein 1999, 31), varsinkin kun samalla karsitaan hyvinvointipalveluja ja -etuuksia (myös Sipponen 2000, 322).

Lapsiperheiden vanhemmat tekevät jo nyt enemmän työtä kuin muu aikuisväestö, ja silti lapsiperheiden elinolot muihin perheisiin verrattuna ovat koventuneet (mm. Sauli & al. 2002). Vanhemmille esitettävästä vastuun vaatimisesta olisi edellytettävä nykyistä tarkempaa argumentointia perusteista. Yleinen yksimielisyys vallitsee siitä, että vanhemmilla olisi oltava enemmän aikaa lastensa kanssa.

Kanadalainen sosiologi Jane Jacobs kirjoittaa, että kulttuurisille kukoistuskauksille on ominaista kehittynyt kauppiasmoraalin ja huolenpitomoraalin rinnakkaiselo (Sauli & al. 2002, 56). Jacobsin mukaan mikään yhteiskunta ei selviä pelkän kauppiasmoraalin varassa, vaan rinnalle tarvitaan huolenpitomoraali. Tämän tutkimuksen perusteella huolenpitopuheessakin on erilaisia moraalisia eetoksia, kuten

- vanhempien vastuu (erityisesti kodin merkitys)
- ammatillinen osaaminen (palvelut)
- lasten ja nuorten osallistumis- ja vaikuttamiskyvyt
- yhteiskunnan takaaman palvelu- ja tukitason säilyttäminen (oikeudenmukaisuus resurssien jakamisessa).

Huolenpitomoraalin yksipuolisuudellakin voidaan murentaa kukoistuksen edellytyksiä. Analysoituja hyvinvointiselontekoja ei ole syytä pitää erityisen vinoutuneina huolenpidon eetosten suhteen, mutta erilaiset intressit niissäkin näkyvät.

Hyvinvointiselontekojen analysoidut diskurssit ovat arvoiltaan lähellä YK:n Lapsen oikeuksien sopimuksen kolmea periaatetta: lasten oikeus suojeluun, yhteiskunnan voimavaroihin ja osallistumiseen. Selonteissa korostetaan vielä erikseen kunnallisten palvelujen merkitystä. Selontekojen diskurssianalyysi avaa erilaisia intressejä ja tavoitteita lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämiseksi. Diskurssit paljastavat esitystavan takana olevat arvot ja edistävät siten avointa keskustelua erilaisista toimintavaihtoehdoista päätöksenteossa.

KIRJALLISUUS

- AARNIO, Eeva: Päämäärät liikkeessä. Puolueohjelmien kirjoittamisen muuttuvat merkitykset Suomessa 1950-luvulta 1990-luvulle. Jyväskylä: Sophi, Jyväskylän yliopisto, 1998
- ALANEN, LEENA: Perhelapsuus ja lasten perheys – 'perhe' lasten näkökulmasta. Teoksessa: Antikainen, Jukka & Haataja, Marja-Leena & Korhonen, Merja: Näkökulmia perheeseen. Raportteja 136. Helsinki: Stakes, 1994
- ATKINSON, PAUL & COFFEY, AMANDA: Analysing Documentary Realities. In: Silverman, David (ed.): Qualitative Research. Theory, Method and Practice. London & Thousand Oaks & New Delhi: Sage, 1998
- BARDY, MARJATTA & SALMI, MINNA & HEINO, TARJA: Mikä lapsiamme uhkaa? Suuntaviivoja 2000-luvun lapsipoliittiseen keskusteluun. Raportteja 263. Helsinki: Stakes, 2001
- ELÄKÖÖN LAPSET – LAPSIPOLIITTIKAN SUUNTA. Suomen Kuntaliiton lapsipoliittinen ohjelma. Helsinki: Suomen Kuntaliitto, 2000
- EPSTEIN, WILLIAM S.: Children Who Could Have Been. The Legacy of Child Welfare in Wealthy America. Wisconsin: The University of Wisconsin Press, 1999
- HILAMO, HEIKKI: Perheiden taloudellinen tukeminen. Teoksessa: Heikkilä, Matti & Kautto, Mikko (toim.): Suomalaisten hyvinvointi 2002. Helsinki: Stakes, 2002
- JOKINEN, ARJA & JUHILA, KIRSI & SUONINEN, EERO: Diskursiivinen maailma. Teoreettiset lähtökohdat ja analyttiset käsitteet. Teoksessa: Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero: Diskurssianalyysin aakkoset. Tampere: Vastapaino, 1993 (2000)
- JUHILA, KIRSI: Miten tarinasta tulee tosi: faktuaalistasstrategia viranomaispuheessa. Teoksessa: Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero: Diskurssianalyysin aakkoset. Tampere: Vastapaino, 1993 (2000)
- JULKUNEN, RAIJA: Suunnanmuutos. 1990-luvun sosiaalipoliittinen reformi Suomessa. Tampere: Vastapaino, 2001
- KAJANOJA, JOUKO: Lasten päivähoito investointina. Valtion taloudellisen tutkimuskeskuksen tutkimuksia 50. Helsinki: Valtion taloudellinen tutkimuskeskus, 1999
- KOHONEN, KIRSI & TIALA, TONI (toim.): Kuntalaiset ja hyvä osallisuus. Lupaavia käytäntöjä kuntalaisten osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien edistämiseksi. Helsinki: Sisäasiainministeriö & Suomen Kuntaliitto, 2002
- KUNNALLISEN SOSIAALI- JA TERVEYDENHUOLLON VALTAKUNNALLISET SUUNNITELMAT. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö, 1995, 1996, 1997, 1998
- LEHTINEN, ANJA-RIITTA: Lasten kesken. Lapset toimijoina päiväkodissa. Jyväskylä: SopHi, Jyväskylän yliopisto, 2000
- LEHTOVAARA, MAIJA: Subjektiiivinen maailmankuva kasvatus-tieteellisen tutkimuksen kohteena. Tampere: Tampereen yliopisto, kasvatus-tieteiden laitos, Acta Universitatis Tamperensis ser A, 1994
- LESKINEN, HANNU: Kunta vastuuseen. Sosiaali- ja terveydenhuollon palvelurakennepoliittikan toimeenpano ja sen arviointi. Kuopio ja Helsinki: Kuopion yliopisto, Acta-väitöskirjasarja 1/2001 ja Suomen Kuntaliitto, 2001
- LEVÄSVIRTA, LEENA: Kuntien hallinto muuttuvassa toimintaympäristössä. Helsinki: Suomen Kuntaliitto, 1999
- O'BRIEN, MARTIN & PENNA, SUE: Theorising Welfare. Enlightenment and Modern Society. London: Sage, 1998
- O'NEILL, JOHN: The Missing Child in Liberal Theory. Towards a Covenant Theory of Family, Community, Welfare and the Civic State. Toronto: University of Toronto Press, 1994
- PAAJANEN, PIRJO: Saako haikara tulla käymään? Suomalaisten lastenhankinnan ihanteet ja todellisuus. Perhebarometri 2002. Helsinki: Väestöliitto, Väestötutkimuslaitos, 2002
- PERTTILÄ, KERTTU & KOPONEN, PÄIVIKKI & SUOMINEN, HEIKKI: Terveiden edistämisen strategiat kunnallisessa politiikassa – asiakirjojen sisällön analyysi 1985–1996. Teoksessa: Perttilä, Kerttu: Terveiden edistäminen kunnan tehtävänä. Tutkimuksia 103. Helsinki: Stakes, 1999
- RIMPELÄ, MATTI: Hyvinvointivaltiosta hyvinvointikuntaan: Ovatko kunnat vastanneet paikallisen strategiatyön haasteeseen? Artikkelikäsitkirjoitus. 2002
- SATKA, MIRJA & MOILANEN, JOHANNA & KIILLI, JOHANNA: Suomalaisen lapsipoliittikan mutkainen tie. Yhteiskuntapolitiikka 67 (2002): 3, 245–259
- SAULLI, HANNELE & BARDY, MARJATTA & SALMI, MINNA: Elinolojen koventuminen pikkulapsiperheissä. Teoksessa: Heikkilä, Matti & Kautto, Mikko (toim.): Suomalaisten hyvinvointi 2002. Helsinki: Stakes, 2002
- SIPPONEN, KAUKO: Kansalainen – isäntä vai renki. Helsinki: WSOY, Lakitieto Oy, 2000
- SOSIAALI- JA TERVEYDENHUOLLON TAVOITE- JA TOIMINTASUUNNITELMA 2000–2003. Taton ensimmäinen vuosi. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö, 2000
- STAKES: Mitä kunnat hyötyvät lasten ja nuorten hyvinvointiohjelmista. Tiedote nro 58/24.5.2000. <http://www.stakes.fi/tiedotteet/2000/58.htm>. Viitattu 8.1.2003
- STAKESIN TERVEYDEN EDISTÄMISEN KUNTASTRATEGIAT -RYHMÄ: Kuntien hyvinvointistrategiat/-ohjelmat, tilanne 2000–2001. Pdf-taulukko 1.3.2001. <http://www.stakes.fi/hyvinvointi/ted/index.html>. Viitattu 8.1.2003
- SUOMEN KUNTALIITTO: Lapsipoliittikka-sivusto. <http://www.kuntaliitto.fi/>. Viitattu 8.1.2003
- SUOMINEN, HEIKKI: Lasten ja nuorten hyvinvointi. Uudet haasteet – vanhat palvelut: hyvinvointia ja palveluita koskevat strategiat, periaatteet, kannanotot ja selvitykset sekä poimintoja 1990-luvulla käydyistä keskustelusta. Aiheita 14/1998. Helsinki: Stakes, 1998
- SUOMINEN, HEIKKI: Väiliraportti kuntien hyvinvointiselontekohankkeesta: Strategiat lasten ja nuorten hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseksi. Aiheita

- 1/1999. Helsinki: Stakes, 1999. 1999a
- SUOMINEN, HEIKKI: Lapset ja nuoret kuntastrategia-asiakirjoissa. Hallinnon tutkimus 4/1999, 353–361. 1999b
- SUOMINEN, HEIKKI: Lasten ja nuorten hyvinvointi-indikaattorit – taustaa lapsiväestön hyvinvointitilanteen seurannalle. Kunnallistieteellinen aikakauskirja 3/2000, 233–243
- SUOMINEN, HEIKKI: Valtuustot keskustelemassa lasten ja nuorten hyvinvoinnista. Yhteiskuntapolitiikka 66 (2001): 2, 211–223. 2001a
- SUOMINEN, HEIKKI: Hyvinvointi- ja lapsipoliittinen suunta kunnissa – talous- ja suunnitteluasiakirjojen analyysi. Kunnallistieteellinen aikakauskirja 4/2001, 275–287. 2001b
- SUONINEN, EERO: Kielen käytön vaihtelevuuden analysoiminen. Teoksessa: Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero: Diskurssianalyysin aakkoset. Tampere: Vastapaino, 2000 (1993)
- SUONINEN, EERO: Näkökulma sosiaalisen todellisuuden rakentumiseen. Teoksessa: Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero: Diskurssianalyysi liikkeessä. Tampere: Vastapaino, 1999
- TAMMINEN, TUULA: Lapset tietoyhteiskunnassa. Teoksessa: Kangassalo, Marjatta & Suoranta, Juha (toim.): Lasten tietoyhteiskunta. Tampere: Tampere University Press, 2001.

ANALYSOIDUT SELONTEOT

Jyväskylä: Jyväskylän sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus

ENGLISH SUMMARY

Heikki Suominen: Reports on children's and adolescents' welfare: a discourse analysis (Diskurssianalyysi lasten ja nuorten hyvinvointiselonteista)

In 1996–1997 the National Research and Development Centre for Welfare and Health launched a project that was aimed at gaining an overview of the welfare, health and services provided for children and adolescents within local municipalities. Reports were compiled by 12 local authorities involved in the project, representing a total population of 615,000 and 127,200 persons aged under 18. Several municipal sectors as well as outside organisations were involved in drafting the reports, which were compiled under the supervision of the social welfare and health departments. The material for this article consists of these reports, which were examined using the method of discourse analysis.

The analysis revealed four different ways of talking about children and adolescents. In the first, responsibility discourse, the accent is on the significance of parental responsibility. Social services have taken on too many responsibilities as it is, which has undermined parents' sense of morality. In the second, service discourse, the emphasis is on the role of services and professions. High-quality services are crucially important to families with children. Families need to have support in raising their children, and that is exactly what the services are there for. By and large the service system works reasonably well, although there is a short-

- sen julkaisuja 6/2000. Toim. Kirsti Laakso
- Kajaani: Lasten ja nuorten hyvinvointiselonteko 2000
- Kokkola: Lasten ja nuorten hyvinvointiselonteko. Kokkolan kaupungin perusturvakeskuksen julkaisuja 1/1999
- Kuopio: Yhteisvoimin lasten ja nuorten hyvinvointia ja terveyttä edistämään. Kuopion kaupungin erilliselvitykset ER 1999: 4
- Lappeenranta: Lasten ja nuorten hyvinvointi Lappeenrannassa – jokaisen aikuisen asia, 1998
- Lappi:
– Lasten ja nuorten hyvinvointikuvaus vuodelta 2000
– Hyvinvointiselonteko (2000)
- Nastola: Lasten ja nuorten hyvinvointiselonteko v. 2001
- Nokia: Lasten ja nuorten hyvinvointiselonteko 2001. Toim. Hannu Rintanen & Oili Jyrkämä
- Porvoo: Elämän eväät. Lasten ja nuorten hyvinvointiselonteko Porvoossa v. 2000
- Rovaseutu: Rovaseudun lasten ja nuorten hyvinvointiselonteko 1999
- Turku:
– Turun lasten ja nuorten hyvinvointiselonteko. Turun kaupungin sosiaalikeskuksen julkaisu nro 2B/2000. Lasten ja nuorten hyvinvointi-johtoryhmä & Turun kaupunki, Sosiaalikeskus, 2000
– Tiivistelmä: Turun kaupungin sosiaalikeskuksen julkaisu nro 3B/2000. Lasten ja nuorten hyvinvointi-johtoryhmä & Turun kaupunki, Sosiaalikeskus, 2000.

age of resources; consequently it is not possible to provide the best possible service to children and families. The third, safe environments discourse emphasises the environments for the agency of children. Children act on various different arenas in society, and they are seen as active agents and participants. The home and parents are just one of these environments, albeit the most important one. The fourth, investment discourse points out that children are an important asset for society, they guarantee its continuity. Children are a long-term investment for society. In this discourse attention is paid to the principle of justice between different generations and (child) population groups. A common feature that cuts across all discourses is that the presence of parents and their care is recognised as a crucial precondition for the welfare of children. In other respects the discourses and their arguments move in different, even opposite directions.

The discourse analysis of the reports compiled opens up different interests and objectives for the promotion of children's and adolescents' welfare. The discourses reveal the values that lie behind the presentations and by so doing promote open debate and dialogue on different courses of action in political decision-making.

KEY WORDS

Welfare, health services, social services, municipalities, parents, children, adolescents, discourse analysis, Finland